Christians personliga underrättelsetjänst presenterar

Fritänkaren

alternativ oberoende kulturtidskrift

för bl.a. litteratur, musik och film,

Nr. 31 Mars 1995

Tredje årgångens fjärde nummer.

Redaktör och producent: Christian Lanciai

Fritänkaren beräknas utkomma med 12 nummer årligen eller mer på budgetbasis i anspråkslös form utan kommersiella annonser.

Innehåll i detta nummer :

Socialismens fatalaste misstag	2
En evig fråga	3
Astrologisk notis	6
Gotisk historia, del 23, *av John Bede*	6
Änglabarnet *(Mendelssohn)*	8
Bachs ofullbordade	10
Filmer (11 st.)	10
En Kul Turresa, del 4	11
Indien & Tibet:	13
Doktor Sandys demission	13
Taslima Nasrin : *Skammen*	14
Senare böcker om Tibet	15
Några extra notiser om tibetansk medicin	17
Tibetansk fredsmarsch Delhi-Kathmandu-Lhasa	17
Himalayaturer, del 1 : *Dharamsala*	18

På beställning kan såväl tidigare nummer som enbart tidigare artiklar och följetongavsnitt erhållas. Utom inom Sverige distribueras tidskriften även till de flesta andra länder i Europa samt några i Asien och Amerika på svenska och på engelska, vars tredje nummer för närvarande planeras.

Göteborg den 2 Mars 1995.

Tidningen är personlig men får överlåtas.

Socialismens fatalaste misstag

Den som inledde det var Lenin, när han tog makten i Ryssland. Redan under hans tid drevs många framstående ryska skriftställare i exil, ja, nästan alla. Stalin gick längre och förföljde dem personligen ej sällan till döds (Mandelstam, Gorkij, m.fl.). De socialistiska makthavarna bedömde litteraturen som farlig för socialismen.

Ursäkten för att förfölja litteraturen var att det sattes likhetstecken mellan litteratur och *bourgeoisie*. Litteratur och högre skolning stämplades som reaktionärt. Den enda tillåtna kulturstandarden skulle vara den socialistiska arbetarkulturen. I synnerhet Stalin förföljde obönhörligt akademiker under hela sitt liv.

Även Adolf Hitlers NSAP (Nationalsocialistiska Arbetarpartiet) var en socialism om dock en nationalsocialism. Under denna nya hysteriska form av socialism börjar bokbålen flamma. Författare som Heinrich och Thomas Mann, diktare som Hugo von Hofmannsthal och Stefan Zweig, andra som Einstein, Fallada, Remarque, Schnitzler, Feuchtwanger och till och med Heinrich Heine bränns demonstrativt offentligt och är världens farligaste böcker i Tyskland under 12 förskräckliga år; och med kriget och förintelsen besannades tyvärr Heinrich Heines berömda spådom: "Där de bränner böcker börjar de snart bränna mänskor."

Längst i denna dårskap att förstöra litteratur bara för att den socialistiska arbetarkulturen inte kunde förstå den gick emellertid Kina. Inte bara i Tibet förstördes 85% av alla unika handtryckta böcker och originalmanuskript som över huvud taget fanns, utan över hela Kina, världens största folkhav, tog man sig metodiskt före att utrota nästan all presocialistisk litteratur och i synnerhet all buddhism. För de buddhistiska skolastikerna i Kina var detta ingenting nytt, buddhismen hade alltid först av alla blivit massakrerad så fort barbariet tagit hand om makten i Kina, men för Tibet var detta en helt ny erfarenhet och en så stor skada att den aldrig kan gottgöras.

I Sverige förekom naturligtvis inga sådana excesser under Brantings, Hanssons och ecklesiastik- och sedermera statsminister Tage Erlanders tid, men under Olof Palmes tid som skolminister började det. Enhetsskolan var en konstruktiv reform, men det Nya Gymnasiet 1966 var redan ett steg för långt. Under 60-talet hörde man för första gången i Sverige talas om det destruktiva likhetstecknet litteratur = borgerlighet och överklass; och om någon satte i gång en fatal och onödig klasskamp i Sverige så var det Olof Palme, och det främsta offret för denna destruktiva attityd var skolan, bildningen, vårt kulturarv och vår förankring i världslitteraturen.

Jag märkte det genast när jag började i det Nya Gymnasiet 1967. Ämnet historia var förvanskat till socialistisk propaganda som i stället för att återspegla vad som faktiskt hänt internationellt i världen, som haft avgörande betydelse för dess utveckling, tramsade om hur bönder hade det under medeltiden, hur hantverkare levde under 1500-talet, hur köpmän verkade under merkantilismen och annat sådant plottrigt nonsens. Ännu värre var det ställt med ämnet religion. Det förekom inte längre. Detta grundämne för all historia och litteratur hade fuskats bort totalt. Fragment inom parentes förekom inom ämnena historia och svenska, men meningen var att man skulle bortse från dem som värdelösa.

Min klassföreståndare gav mig en etta för att jag somnade under hennes lektion när hon i stället för att undervisa i geografi bedrev socialistisk propaganda som ensidigt prisade Sovjetunionens förträfflighet, ett land som hon besökt och duperats av, speciellt regimen. Hela mitt väsen uppreste sig mot det Nya Gymnasiets historieförfalskning, förljugenhet, sänkta kunskapskrav och nonsensdominans. Jag

reagerade på det enda möjliga sättet: i trots mot rektor, faderskap och hela lärarkåren hoppade jag av. Min klassföreståndarinna fick försvara sitt Nya Gymnasium med näbbar och klor utan mig som åhörare. Många i min årskurs gjorde efter mig samma sak.

När jag efter Vuxengymnasium senare fortsatte i universitetet upplevde jag där samma trauma igen: högskolereformen 1975. När jag som bäst fullbordat litteratur- och Shakespearekurserna kom reformen, just dessa kurser blev värdelösa, drogs ett streck över och avskaffades, och det enda värdefulla jag lärt mig på universitetsnivå i engelska förklarades officiellt värdelöst. Jag hade inget annat val än att hoppa av igen.

I stället var jag hänvisad till alternativa vägar i livet. Någon möjlighet till karriär blev det inte och inte heller till någon ekonomisk trygghet. Från 1970 har jag levt i fattigdom, av vårt socialistiska samhälle betraktat som någonting brottsligt, då man inte får vara fattig i en välfärdsstat. Skatteprocessen 1981 drev myndigheterna i gång mot mig på den grund att det inte var möjligt att vara så fattig som jag var i Sverige, fastän många vittnen kunde intyga att jag faktiskt var just så fattig, vilka vittnen myndigheterna vägrade höra under de åtta år processen varade, som slutade med magsår och förtidspension. Därmed blev plötsligt min fasta inkomst fördubblad.

Som tidigare framgått ur Fritänkarens annaler har mina bokrefuseringar hållit på sedan 1969. Detta hade varit en väg in i samhället för mig, om någon velat släppa in mig. Men tyvärr verkar just det här med litteratur vara särskilt känsligt och kinkigt och oförenligt med det socialistiska samhället - som Homeros var det med Platons "idealstat". Det var Platons enda misstag, där ballade Antiken ur, liksom samma attityd hos socialismen mot litterär skolning och andlig odling även har varit dess största misstag: att göra det skrivna ordet till en fiende i stället för till en vän.

Jag är således inte någon övervintrad hippie utan tvärtom en övervintrad skolastiker. Många av mina jämnåriga som hoppade av skolan på samma grund som jag blev hippies, och de som lyckats övervintra kan man fortfarande träffa på i Goa, på Bali, i Nepal eller var som helst i Indien. På sätt och vis är de mina kolleger, sympatin är alltid ömsesidig och frändskapen påtaglig fastän jag aldrig kan bli en av dem. Jag hoppas bara de kan fortsätta övervintra, och de hoppas det samma för mig.

Därför blev jag heller aldrig gift, då jag aldrig kunde tänka mig att skaffa familj utan att ekonomiskt kunna ta ansvar för den. Om det är något en far är skyldig sin familj så är det ekonomisk trygghet, vilket jag aldrig har haft.

En enda fördel har mitt fattiga liv utanför samhället fört med sig: utan detta outsiderskap hade jag aldrig kunnat samla mig för att bli en hårt arbetande musiker och kompositör. Utan den glädjen hade jag aldrig kunnat fortsätta leva. Tack, Olof Palme. *(28.2.1995)*

En evig fråga

"Om du blev strandsatt på en öde ö och fick ta *en* bok med dig - vilken skulle det då vara?"

Denna fråga är inte ovanlig bland litterära kolleger, och den är alltid lika omöjlig att besvara. Problemet är det, att har man en gång satt sig in i det här med litteratur, så kan man aldrig avstå från den. Somerset Maugham löste sitt litterära abstinensproblem inför resor med att helt enkelt proppa en säck full med böcker, utan att närmare bestämma vilka, och så vara väl försedd med böcker under resan,

av vilka somliga ofrånkomligt skulle bereda positiva överraskningar, medan andra lika ofrånkomligt kunde lämnas kvar på vägen - för att lämna plats åt nyförvärv under resan.

Problemet med den ursprungliga frågan är, att ju mer man känner litteraturen, desto angelägnare blir det för en att inte resa till en öde ö utan att ta minst ett helt bibliotek med sig. Frågan brukar jämkas med: "Nå, om du fick ta tio böcker, vilka skulle det då vara?" varpå det bestämt ändå skulle bli mer än tio böcker, som lätt skulle bli 20 oundgängliga sådana, som då kräver referenser på ytterligare 20 volymer, och då är det lika bra att utöka dieten till 100, och så blir det lätt 200, och innan man vet ordet av är man uppe i 1000 böcker som man bara inte kan klara sig utan, vilket medför ytterligare 1000 som referens - kort sagt, förr eller senare kommer man fram till att man inte kan resa någonstans utan att ha ett helt bibliotek med sig.

Men om man då ändå måste koncentrera sig och bara ta med sig det allra väsentligaste ur världslitteraturen - vad skulle man då välja för böcker?

Hur man än försöker begränsa koncentrationen till ett minimum måste ändå svaret bli encyklopediskt.

I ett självständigt litteraturhistoriskt projekt, som till en början entusiastiskt uppmuntrades av Litteraturvetenskapliga Institutionen vid Göteborgs Universitet, försökte vi 1984-88 utröna vad en klassiker egentligen var för något. Vi utgick från ett begränsat material på bara 40 axplock ur världslitteraturen, men likväl svällde snart projektet ut för att bli en mindre litteraturhistoria omfattande hela världens litteratur fram till 1942 och längre. När projektet avslutades med Stefan Zweigs självmord och inlämnades med register och allt fick vi det sura beskedet från Universitetet att verket aldrig skulle kunna publiceras - därtill var det för omfattande och samtidigt alltför bristfälligt och ofullbordat. Så vi såg oss tvungna att arbeta vidare på projektet i all oändlighet - Fritänkaren är en avlägsen ättling till det.

Denna essays ursprungliga fråga ställer oss vid basen av ett nytt sådant oöverskådligt Cheops-pyramidalt företag.

Emellertid kan det kanske vara nyttigt att så här tio år efter det nämnda projektets begynnelse göra en återblick och tackla problemet från en ny aspekt och sålunda vända på steken:

"Vilka böcker skulle du kunna klara dig utan?"

Naturligtvis skulle svaret inte kunna bli allmängiltigt utan av nödtvång vara ytterst personligt.

Naturligtvis kan varje enskild människa avvara det mesta av världslitteraturen och är han tvungen att göra det. Emellertid finns det klassiker som litteraturhistorien aldrig kan spola ehuru många privatpersoner gärna skulle göra det. Här kommer nu en personlig genomgång och ett förslag till vilka böcker man *kan* ta med sig till en öde ö utan att där någonsin få tråkigt.

Naturligtvis är Bibeln ett säkert kort med allt vad den innehåller och även det Gamla Testamentets apokryfer. Om man glömmer den boken hemma måste utflykten till den öde ön vara dömd att misslyckas. Om inte annat är denna bok bättre än någon annan att slå upp i på måfå för att eventuellt stimuleras av någon tankeväckande lösryckthet - och man riskerar aldrig att få samma vers uppslagen två gånger.

Homeros är det nästsäkraste kortet med både Iliaden och Odysséen samt den homeriska hymnen till Apollon. De övriga homeriska hymnerna är värdelösa mot den, och Apollon var ju den enda grekiska guden det var någonting med - han hade ju det enda intressanta oraklet (i Delfi) och var den enda gud som aldrig svek Troja.

Homeros är oundgänglig för alla älskare av evighetsföljetonger, för när man kommer till slutet av Homeros inser man alltid att man måste börja läsa om honom från början igen - och långsammare för varje gång, precis som med Shakespeare.

Hesiodos däremot kan man vara utan. Hans två små verk är märkvärdigt mycket tyngre och tråkigare än Homeros, fastän de omfångsmässigt bara utgör en bråkdel därav, och man läser inte ens gärna om dem frivilligt om man väl en gång orkat igenom dem.

Däremot släpper man aldrig Herodotos. Det är en person man aldrig vill släppa från sitt sällskap, ty inte nog med att han har hela Antikens äldsta historia i ett nötskal - han är dessutom den kanske enda underhållande och spirituella historikern någonsin, nästan som en Herman Lindqvist. Så Herodotos måste man ha med sig.

Även samtliga Aiskhylos, Sofokles och Euripides dramer anbefalles - de är bara 33 inalles och både färre och kortare än Shakespeares dramer - och dessutom konsekvent bara på vers alltigenom, så de är lätta att läsa. Här finns allt från chockerande thrillers till uppsluppna komedier, från digra ödestragedier till komplicerade samhällsdebatter, utmanande kvinnor och himlastormande hjältar, och blod, blod, blod från början till slut. Blodfullare litteratur finns inte före Shakespeare.

Sedan börjar problemen. Platons oändliga pratmakerier - vem vill väl frivilligt besvära sig med deras pinsamma belastning? Alla vet ju hur det gick med Sokrates. Detta enda drama i Platons värld ältas till förbannelse och tråkar ut de flesta. Mitt råd är: tag i alla fall med alla Platons dialoger. Man vet aldrig när i alla fall "Faidon" eller "Symposion" plötsligt igen blir påkallade och aktuella. Men lämna hela Aristoteles hemma. *Den* akademiska torkan platsar inte på en öde ö.

Man kan också lämna Aristofanes, Menandros, Terentius och Plautus hemma utan att löpa någon större saknadsrisk. Möjligen kan man ta Aristofanes "Grodorna" till nåder jämte Terentius. Även Cato, Titus Livius och Cicero kan man lämna därhän, men inte Ciceros brev. Dem bör man ha med sig som världens bästa brevvän någonsin.

Även Vergilius och Horatius bör man ta med sig komplett - deras verk är inte så stora och långa, och man behöver ju inte läsa de sista sex sångerna av "Eneiden", medan Ovidius kan diskuteras. Risken med Ovidius är att han med sin *spleen* i "Tristia" och andra mindre moraliskt uppbyggliga arbeten kan förvärra tillståndet för en på den öde ön i stället för tvärtom.

Även Seneca kan avvaras men inte Tacitus, vars samtliga verk är oöverträffade i sin sardoniska morbiditet. Svetonius kan man ta med sig på köpet, som bihang till Tacitus.

Mera svåröverkomliga är däremot Plutarkhos samlade verk, som just därför desto enträgnare rekommenderas. Utom Antikens främsta biograf var han även dess kanske mest framstående essayist, och hans "Moralia", som står på väl så hög nivå som hans värdefulla dubbelbiografier om inte högre, utgör ett lovande försmaksprov före den tyngre och makligare Michel de Montaigne.

En av de mest behändiga böckerna att ta med sig är Marcus Aurelius lilla "Självbetraktelser", mera värdefulla och uttömmande som filosofi än hela Platons idévärld. Den lilla boken kan faktiskt räcka i flera år.

Därmed har vi klarat av hela Antiken. Andra böcker från samma tid att komma ihåg är Lao-Tses oumbärliga *"Tao-teh-king"* eller "Läran om Vägen", om möjligt ännu värdefullare än Marcus Aurelius, och den indiska "*Bhagavad-Ghita"*, om möjligt ännu värdefullare än Lao-Tse.

Som komplement till denna grundläggande Antik-lista kan tillfogas Xenofons intressanta böcker om Persien "Anabasis" och "Kyropaedia", Thukydides "Det peloponnesiska krigets historia", en nykter bok som tar lång tid att läsa, Apollonius Rhodius charmfulla kärleksroman "Argonautica" om Jason och Medea, Catullus sympatiska kärleksdikter, Longos kärleksroman om "Daphnis och Chloë", kanske i alla fall även Aristofanes revyfarser om de än är ganska tarvliga, och, om man verkligen vill ha riktigt nyktert och tråkigt sällskap, Lucretius "Om tingens natur". Något mindre sensuellt om kärlek har aldrig skrivits i världslitteraturen.

I nästa nummer klarar vi av medeltiden.

Astrologisk notis

Den 17 januari inträffade det sensationella, att Pluto, solsystemets långsammaste planet, lämnade Skorpionen för att övergå i Skytten. Här är en intressant tolkning av Plutos nya ställning:

"Skytten står för religion, juridik, filosofi, högre utbildning och resor. Pluto i detta tecken markerar en epok av andlig pånyttfödelse och inledningen till Vattumannens tidsålder. En djupare förståelse för ädlare andliga värden kommer att utbreda sig bland alla folk. Religionerna som vi känner dem idag kommer att förändras totalt. En världsreligion kommer att utkristallisera sig baserad på människans intuitiva direkta samhörighet med den ende Skaparen. Nya andliga vägledare kommer att uppstå och undervisa om de fundamentala lagarna för allt liv i universum. Den nya världsreligionen kommer att kombinera det förflutnas stora religioners alla högsta uttryck med en mera begriplig vetenskaplig förståelse för livets egentliga urkraft, dynamik och disciplin."

(Francis Sakoian & Louis S. Acker)

Gotisk historia, del 23, *av John Bede.*

Kommentar : Vår värde vän i Nordirland har å det bestämdaste förnekat all kännedom om Kalevala. Hans sagor kommer uteslutande från keltiskt håll, menar han, och ingen i hans familj är närmare bekant med finska kulturtraditioner. Tro det den som vill, men vad som faktiskt tyder på att han kan tala sanning är vissa anakronismer, som ex. "havsbränningarnas stora vrålande och dånande musik", som onekligen mera liknar Atlanten än Bottniska viken, som heller knappast är förenlig med "fruktansvärda februaristormar som kommer med vår och islossning", ehuru John Bedes mytiska forntider i regel tycks ha ett varmare klimat att uppvisa än vår historiska tid.

Lemminkäinens keltiska namn är Lennard, som faktiskt kan vara av keltiskt ursprung och inte måste härröra från Leonard. Detta namn är i alla fall bättre än Lenny, Mel eller Lem.

Det kanske märkligaste med John Bedes keltiska Kalevalaversion är att han kronologiskt sätter Kalevalaskeendet långt före både Nibelungarna, Arthursagan, trojanska kriget och sagan om Lear, som kommer långt senare. *(red. anm.)*

En av Odens vänner hette Bore. Han dog och efterlämnade en änka och ett enda barn, en son. Denne son hette Lennart. Han var frisk och käck och ljus såsom solen. Han bodde hos sin mor i deras gård längst ute vid i havet i en vik i skuggan av en fager udde. Lennart var en havets son och åt fisk i hela sitt liv allra mest.

Men han var även en oförbätterlig kvinnokarl. Jämt for han ut och dansade och festade med kvinnor, med alla traktens fagra döttrar. Men vackrast av alla jungfrurna där på orten var den jänta som hade det fagraste och rikaste och längsta håret. Hon hette Katla. Alla friade till henne, men hon sade nej till alla.

Lennart for för att fria till henne. Burdust åkte han in på Katlas rika hemgård, körde sönder staketet och slirade omkull, varvid alla jäntor där skrattade ut honom och flinade åt honom. Men Lennart var vid gott mod och frågade om han kunde tjäna de sköna, och det kunde han visst. Och så blev han herde åt deras hästar och kor, men bara om dagarna. Om nätterna lekte han med de fagra flickorna, och varje natt fann han en ny jänta åt sig. Till slut hade han bara Katla kvar som han ännu inte sällskapat med. Fåfängt jagade han henne och giljade han till henne, ty hon ville inte ha honom. Hon ville inte ha en slarver till äkta man. Och Lennart nötte ut hundra stövlar och hundra åror under sina friarjakter på Katla. Till slut tröttnade han på besväret och enleverade henne.

Hon var mycket ledsen och klagade högljutt. Men Lennart lyckades övertala henne till att tolerera honom trots allt, och de kom småningom överens. Och Lennart svor efter hennes önskan att aldrig ge sig ut i härnad eller ut på resor för gagns skull, och hon svor efter hans önskan att aldrig gå på bydans med andra karlar. Så svor de varandra trohet.

Men Katla kunde inte trivas i Lennarts hus, hans tarvliga kyffe, hans skraltiga kåk, hans ruckliga svälthärbärge. Då, en kväll när Lennart var ute och fiskade, passade hon på och gick ut och roade sig med andra. Hon gick på bydans medan han arbetade. Så bröt hon sitt heligaste löfte. Men Lennart fick veta det och blev mäkta vred. Och han övergav henne och hemmet och red ut på en resa för gagns skull. Förgäves försökte hans gamla hulda moder stoppa honom. Hon anade att hans resa ej skulle slå väl ut. Ingen känner sina söner bättre än mödrarna, de evigt oroade våndarna, som alltid är obotliga självplågare för sina barns skull. Och Lennart red iväg, fastän Katla ångrade sig innerligt och med uppriktigt blödande hjärta. Hon älskade honom. Kvar av honom hade hon endast en kam, som han lovat att skulle drypa blod om något hände honom.

Och han red mot norr och kom till den hiskliga häxan Lovisas by, det förfärliga käringskrället, det otäcka stycket, med sina många fagra döttrar, som genom hennes tvångstukt alla var jungfrur. Hos henne tog han in och kände sig genast som hemma bland de fagra jungfrurna. Och han bad den onda gammelgumman:

"Låt mig få din fagraste dotter!"

"Inte förrän du fällt den hiskliga kungsrenen, polstjärnans son, den största av alla renar, vit som snö, som når ända upp till himlen."

"Ett så ädelt djur vill jag inte dräpa."

"Det är inte ädelt. Det för med sig död och förbannelse för alla som ser honom."

"Och honom vill du skicka mig i klorna på?"

"Då får du heller inte min dotter."

Och Lennart gav sig motvilligt ut på renjakt. Ingen skidade bättre än han. Han snidade själv sina skidor av den segaste stoltaste björken i skogen och satte av. Och snart fann han spår av renens väldiga klövar och inledde jakten.

I ursinnig fart galopperade renen bort men väl synlig hela tiden, så att Lennart skulle följa efter. I än ursinnigare fart satte Lennart efter på sina lätta glatta skidor, och han hann upp renen och hoppade upp på konungsdjurets rygg och red honom sedan till den elaka Lovisas gård. Där visade han den tama snörenen för alla och bjöd djuret att lägga sig ner. Alla förfasade sig, men Lennart sade: "Se, jag har bemästrat själva döden åt er. Ge mig nu din dotter."

"Är du från vettet, din galenpanna, som hämtar döden in i huset! Aldrig får du någon dotter av mig! Du skulle ju döda honom, inte tämja honom!"

Ett vackrare djur fanns inte. "Käringskrälle," sade Lennart, "du stinker av ynklig vidskepelse. Det här är bara ett fritt och vackert djur, ingenting annat." Och han bjöd snörenen att resa sig och försvinna, och renen rusade gladeligen bort mot de fria vidderna i norr.

"Aldrig mer skall den renen bringa er död, om ni bara lämnar den i fred," sade Lennart. "Ger du mig din dotter nu?" Men Lovisa ville inte ge bort sin dotter till en man, och som hon var full av list svarade hon:

"Inte förrän du skjutit den svarta svanen som simmar på Månälvens mörka vatten!"

Och Lennart red iväg för att utföra det omöjliga.

Men satkäringen Lovisa viskade till en trotjänare: "Rid till Månälvens bleckblåa vatten, till stranden där den svarta svanen dväljes, och avvakta den unge snorvalpens ankomst. När han kommer så skjut honom med en förgiftad pil i ryggen. Stycka sedan hans lik och vräk bitarna i floden."

"Skall ske," sade trotjänaren och red iväg och kom via en genväg till den svarta svanens strand före Lennart. Där satte han sig på lur.

En dag efter den onde tjänaren anlände Lennart till floden. Hittills hade han haft tur och lycka i allt som han företagit sig. Men den onde fienden tog ur sitt koger en svart pil, svart såsom pesten, med pilspetsens hullingar insmorda i huggormsgift, och spände denna onda fatala pil på sin båge, som var den samma båge som Jocke hade gjort en gång för att döda Oden och givit ifrån sig åt Lovisas folk. Och mördaren spände bågen, siktade noga mot hjärtat, och släppte pilen. Den ven iväg och träffade den unge gyllenblonde Lennart i ryggen och rakt in i hjärtat. Han föll huvudstupa och dog omedelbart, utan att han ens hunnit se sin mördare.

Och tjänaren kom fram och klöv Lennarts kropp. Delarna därav klöv han på nytt och på nytt, och sedan vräkte han de blodiga resterna i strömmen. Sedan återvände han till sin onda husmor och förkunnade att arbetet var utfört. Som bevis uppvisade han ett av Lennarts blåa ögon. Den hemska Lovisa blev utom sig av glädje och dansade runt och skrockade som en riktig häxa och lovade en riklig belöning, som tjänaren dock aldrig fick.

(De som känner Kalevala vet hur det sedan går, men denna keltiska version är full av intressanta anomalier. *Fortsättning i nästa nummer.)*

Änglabarnet

På många sätt är Mendelssohn den viktigaste länken i hela musikhistorien. Hans oerhörda insatser har aldrig fått det erkännande de förtjänar. Han slet ut sig totalt i musikens tjänst och inte för sin egen musik utan för andras. Han är den förste store dirigenten, som skapar en standardnivå för all orkestral musikutövning, på sitt sätt

den siste store nyskaparen inom orkestermusiken; för efter honom har egentligen ingenting mer förändrats, ingenting funnits att tillägga, ingenting att korrigera i det fulländade arbetet av Mendelssohns korta men otroligt effektiva livsgärning.

Detta barn kom först i rampljuset som musikaliskt underbarn när den gamle Goethe fann behag i honom och aldrig tröttnade på att få höra honom traktera Bachfugor. Underbarnet blev tidigt en expert även på att kunna komponera fugor, och därtill hade han så vinnande karaktärsdrag och var av en så kultiverad läggning från början att han helt saknade varje tillstymmelse till så störande later och osmakliga sidor som befläckade Mozart under hela dennes karriär. Mendelssohn var fläckfri som människa. Han hade inte en Mozarts utomordentligt melodiska och dramatiska begåvning, men i stället hade Mendelssohn en otrolig intensitet och musikalisk färgfantasi - Mendelssohns orkesterklangfärger och intensiva tempi stod Berlioz och Wagner båda långt efter och har egentligen aldrig överträffats.

Samtidigt finns det hos Mendelssohn ett drag som många funnit irriterande. Han är söt. Han är alltid god och smeksam, full av mjukhet och sirlighet och hemfaller ej sällan åt insmickrande sentimentalitet. Detta föll särskilt 1800-talets engelsmän med drottning Victoria i täten i smaken, och i Mendelssohns musik finner man början till just det typiskt engelska i den viktorianska musiken - ofta pompöst, ofta fullt av förnöjsam självgodhet, ibland med snudd på löjlighet, men alltid korrekt, gärna gullig, alltid harmonisk, aldrig hård eller stötande, och gärna med en liten ingrediens av sirap.

Hans största insats var emellertid hans återupprättelse av Bach. Mattheuspassionen hade legat glömd i hundra år, och om inte Mendelssohn hade grävt fram den och renoverat den i all sin glans med världens bästa och modernaste romantiska orkester hade kanske ingen gjort det. Därmed är Mendelssohn en utomordentlig brobyggare över seklerna, och ingen har som han fastställt den klassiska musikens roll i västerlandet som en tidlös och universell konstart över alla andra. Därmed fullföljer han även Beethovens linje; men efter Mendelssohns införande av den orkesterpraxis att orkestrar ständigt skall omväxla repertoar - högst två konsertframföranden av samma program - och ständigt omväxla dirigenter, har ingen mer kunnat utveckla orkestermusikens standardkvalitet; utan det är Mendelssohns regler som gäller ännu idag.

Han föddes inte som Mendelssohn fastän hans farfar var ingen mindre än filosofen Moses Mendelssohn, Fredrik II:s och Lessings nära vän. Sonen Abraham blev bankir, konverterade till kristendomen och ändrade sitt namn, och denne kommenderade sin son Felix att avstå från Mendelssohn och kalla sig Bartholdy, det antagna familjenamnet. Felix var olydig för den enda gången i sitt liv och avstod aldrig från namnet Mendelssohn, fastän även han var kristen och en djupt övertygad sådan.

Vad som knäckte Mendelssohn var troligen systern Fannys förtidiga död, en lysande tonsättarbegåvning, utan vilken, enligt Felix, "ingenting var roligt längre". Hans dödsorsak vid 38 års ålder var, liksom systerns, en hjärnblödning till följd av åratal av nervpress och överansträngning.

Detta är bara menat som en liten skiss av de yttre konturerna av Mendelssohns liv och verk. Hela hans familj är en enda stor fängslande bilderbok av fantastiska öden och personligheter, som dock faller utanför ramen för dessa musikaliska dokumentationer.

Bachs ofullbordade

Det finns inget motstycke i musikhistorien till Bachs sista och ofullbordade komposition *"Die Kunst der Fuge"*, som kanske är dess märkligaste komposition över huvud taget. Absolutare musik finns inte: den är skriven utan anvisning för vilka instrument, varför det är fritt fram för alla möjliga tolkningar. Den har kanske företrädesvis framförts med en stråkkvartett men kan även spelas på orgel, på cembalo eller för hel orkester. I denna komposition har den gamle blinde Bach lagt ner hela livserfarenheten av sitt musikaliska kunnande efter ett synnerligen rikt liv av bara musik och presenterar därmed kanske höjdpunkten av allt fugatiskt och kontrapunktiskt komponerande.

Min favorittolkning är den som presenterats av Janos Rolla och Franz Liszts kammarorkester i Budapest 1985 på skivmärket Hungaroton, ett skivmärke som gjort sig bemärkt för sin kvalitativa presentation av udda verk i udda tolkningar. I denna kammarstråkensemble tillför dessa intensivt musikaliska ungrare en ny dimension till den gamle Bach, nämligen en dramatisk intensitet och nästan frenesi som ger inspelningen en laddad karaktär som är sällsynt i tyska tolkningar av Bach. Man nästan hör att det är stråkinstrumentalister väl förtrogna med det eldiga zigenarblodets csardaskaraktär och smäktande inlevelse, som här representerar den gamle perukstocken Bach på ett alldeles eget och mycket originellt sätt med kanske inte bara ungerskt vin och tokajer utan rentav zigenarblod i ådrorna.

Filmer

Tyvärr missade vi Kenneth Branaghs senaste film "Frankenhäuser" då den tagits ner från biograferna innan vi hann hem från Indien. I stället får vi trösta oss med att vi hann se elva intressanta filmer före avresan:

Naturligtvis kunde inte rymdtrilogin om Stjärnornas Krig, Luke Skywalker och Darth Vader passera obemärkt förbi. George Lucas utomordentligt intressanta och fartfyllda fantasi med underbara nästan universella undertoner förtjänade verkligen sin omåttliga popularitet, men intressantast av alla var ändå karaktären Darth Vader, gestaltad egentligen bara av James Earl Jones underbara teaterröst, en karaktär som under alla de tre långa filmernas gång oupphörligt utvecklades och gavs nya dimensioner av regissören och författaren.

Andra delen av "Gudarna måste vara tokiga" nådde väl upp till samma höga klass som den första med en nästan lika hejdlös humor alltigenom. Dystrare var den turkisk-schweiziska "Resan till hoppet", en skakande dokumentär om hur det går till när aningslösa turkar på landsbygden lockas med guld och gröna skogar av människosmugglare till Schweiz och berövas allt på vägen - inklusive själva hjärtat. *"Murphy's War"*, där Peter O'Toole som galen irländare utkämpar ett ursinnigt envig mot en hel tysk ubåtsbesättning i andra världskriget, var betydligt frejdigare och i klass med O'Tooles bästa - Max Catto hade skrivit boken.

Ett annat drama var *"The Dawning"* från Irland under inbördeskriget med Anthony Hopkins i rollen som dubiös frihetskämpe med dolda avsikter - en mycket irländsk och äkta saga. Mera komedibetonad var *"The Beachcomber"* från 1954 efter Somerset Maughams *"Honourable Ted"*, historien om praktfyllot (Robert Newton) som familjen betalar för att han ska hålla sig borta från England, och som den

änglalika missionärssystern Glynis Johns får på kroken - underbar engelsk teater alltigenom.

Märkligast var dock Joseph Zuppers oväntade dundersuccé från 1991 *"Ghost"* med Patrick Swayze som mordoffer som efter sin död inte kan kila vidare förrän han gått till botten med mordet på sig själv. Ytterst raffinerat och övertygande gjord med fenomenala skådespelarinsatser bland annat av Whoopi Goldberg som ett suveränt medium, vilket hon fick en välförtjänt Oscar för. Filmen var mest imponerande genom den eftertanke en sådan film måste väcka - ingen kan förneka att vad filmen skildrade skulle kunna vara fullkomligt sant. Så övertygande och genomtänkt var den.

En Kul Turresa, del 4

Från Genua blev det en påfrestande resa med nattåg (utan sovplats) till Rom. Tyvärr var Kerstin indisponerad efter en katastrofal sommar som förstört hennes trädgård (med hagel efter en förödande torka) och som tvingat henne att hålla sig inomhus i total vanmakt hela sommaren på grund av hettan. Hon skulle precis få en gäst som skulle stanna över natten, och den 29-e skulle hon resa till Sverige. Jag hoppades få träffa henne före det.

Resan gick i stället över Apenninerna till Pescara och ner till Brindisi med ett överbelastat tåg, som man fick betala extra för, fastän det var så fullt att man fick stå hela vägen (4_ timmar). I Brindisi var allting kaos som vanligt, och innan jag fick rätt papper, rätt kontor, rätt båt och rätt stämplar hade jag fösts omkring i hela staden från kontor till kontor. (Hamnkontoret hade nämligen flyttat.) Emellertid tröstade jag mig med den första goda måltid jag någonsin intagit i Brindisi, i en liten trattoria precis på andra sidan om stationen. Sedan fick man för andra gången gå genom hela staden igen för att komma ombord och iväg till Grekland. Detta var Sveriges valdag den 18 september.

Som vanligt var maten desto sämre ombord, och tyvärr kom jag över med fel linje *(Adriatica*, den italienska,) medan det bara är de grekiska linjerna som duger. Men så fort man var över i Grekland var man hemma igen bland goda och trevliga mänskor, bra mat och äntligen gott väder efter att ha varit förföljd av bara regn hittills. I Grekland blåste det friskt, och sikten var för en gångs skull god över havet, så god, så att man från Korint kunde se ända till Attika. Detta händer sällan. Alla öarna utanför Athen och hela Peloponnesos avtecknade sig klarare än någonsin ovanför ett hav som var blåare än någonsin, krönt av vita skumkammar överallt. Man var hemma igen.

Och vem stöter man på i Athen om inte Doktor David Braithwaite från Skottland, vän och kollega till doktor Sandy, doktor i psykologi och sociologi men liksom doktor Sandy avhoppad från allt för att i stället bli en "doktor på gatan", frilans socialarbetare, tiggarvälgörare, med mera sådant, men doktor David har en extra merit som höjer honom ytterligare över sina kolleger. Han är gatumusikant och så skicklig på sina flöjter att han på en liten *"penny-whistle"* med bara sex hål kan spela i tre fullständiga oktaver. Jag har själv hört honom göra det. Han har aldrig tagit en musiklektion utom inom det mest elementära, han kan spela 56 instrument inklusive klarinett, munspel, mungiga, alla sorters flöjter och träblåsare med mera. Han har uppträtt i grekisk television och varit mer eller mindre bofast i Grekland sedan 1976, när ett hotellrum kostade 25 drakmer och en drink ungefär 2.

Hans senaste projekt var att följande dag ta med sig ett större sällskap av bara allsköns tiggare, prostituerade, ensamstående mödrar med barn och andra mer eller mindre samhällsodugliga olyckor på en stor fest i Korint som han själv skulle bekosta och som skulle vara hela dagen, bara för att göra ett sällskap olyckliga mänskor glada för en dag. Han är fattig själv och försörjer sig bara som gatumusikant, men ändå gör han sådana saker.

Mitt i vårt samtal ringer en gammal vän till oss båda, en iranier som arbetade på mitt hotell 1990-92, en ytterst sympatisk och mjuk flykting som bara ville vara i fred. Han ringde från sjukhuset och berättade att han var döende - ett sista rop på hjälp till den kanske ende gode vän han hade och den ende som brydde sig om honom. Vi fick varken veta på vilket sjukhus han var eller vad som hänt honom så att han nu var döende. Det verkade som om han helt enkelt hade givit upp.

Doktor David har också det gemensamt med doktor Sandy att han plockar upp brittiska narkomaner på de grekiska öarna och skickar hem dem till England när han vet att de är fria från sitt missbruk. Själv kallar sig doktor David Braithwaite bara för en tiggare och en gatumusikant. Som skotte är han starkt nationalistisk och en anhängare av huset Stuart (avlägsnat från Englands och Skottlands tron 1688) som fortfarande producerar tronpretendenter trots Culloden och allt det andra. Kanske Stuartarna idag skulle sköta sig bättre än familjen Windsor. De förlorade dock tronen genom att missköta sig som huset Windsor. De avlöstes av Oranien som var bättre men som dog ut, och därefter av Hannover, som var sämre och med tiden bytte efternamn till Windsor. Säg sedan vilka skojare man skall hålla på. Familjen Bernadotte blev åtminstone vald och har i stort sett hela tiden skött sig, i motsats till grekiska, italienska, franska, tyska, bulgariska, rumänska och andra kungahus.

Ett annat hjärtligt återseende var med Freddy, den unge kubanske regissören, som måste arbeta med turism för att överleva, men han såg nu fram emot att äntligen få kunna avsluta sin fotografiska utbildning i Moskva. Han talar obehindrat grekiska, engelska och ryska utom sitt modersmål spanska, och även hans underbara fru är mångspråkig och behärskar utom sitt modersmål grekiska även spanska, franska, engelska och ryska. Freddy lärde sig flytande grekiska under bara sina tre första månader i Grekland. Detta är idealet: att behärska både ett latinskt, ett germanskt och ett slaviskt språk i Europa. Därmed är man hemma i hela Europa.

Om Kuba och situationen där ville han inte binda sig vid några uttalanden. Han menade dock att den käre farbror Castro nu hade stängt in sig i sin egen bakgård där ingen förändring längre var möjlig. Alla vet att ingenting är säkrare i politik än att vägran till förändring är den säkraste av alla dödsdomar för en politiker. Emellertid var han mycket melankolisk och nostalgisk när det gällde Kuba. Han hade inte varit där sedan 1990, och under dessa fyra år har allting förändrats. Sovjetunionen har spårlöst försvunnit, alla gamla kommunistkommissarier har övergått till att bli framgångsrika affärsmän eller maffiabröder, och Kuba står helt ensamt kvar som en patetisk skeppsbruten som överlevt sig själv och vägrat acceptera det.

Två kvällar fick vi tillsammans under underbara samtal om film och kultur, litteratur och musik, och detta förgyllde min Athen-séjour så till den grad att jag fastnade i detta tiggarnäste och fann det svårare att lämna staden för varje dag. Det var kanske mest därför jag aldrig kom iväg varken till Bulgarien eller till Konstantinopel.

Till detta bidrog emellertid flera omständigheter. Den största var att doktor Sandy plötsligt damp ner i Athen som en bomb. Jag hade talat med honom i telefon

på tisdagen, han hade avrått mig från att komma till Istanbul då han själv var på väg till Athen, och som för att bevisa detta kom han flygande till Athen följande dag.

Vi hade två intressanta luncher tillsammans, vilkas samtal jag dock inte vill gå närmare in på här, då de berörs i en annan artikel. ("Doktor Sandys Aids-statistik" i Frit. nr. 26 bl.a.) Om Turkiet var för doktor Sandy ingenting gott för närvarande att säga, varför det var bättre att inte säga det. Som avkoppling från de turkiska problemen ägnade sig då doktor Sandy med intensivt engagemang åt den grekiska aids-frågan, då ju Athen kryllade av prostituerade och det låg använda kanyler i rännstenen bara man behagade titta efter. Vad doktor Sandy fann intressant med den grekiska aids-frågan var att i Grekland ingenting doldes - i motsats till alla andra länder, som i princip bara ägnar sig åt att sopa allt sådant under mattan.

Jag berättade även för honom om mitt möte med hans gamle vän doktor David Braithwaite och dennes planerade storfest i Korint för utslagna. Doktor Sandy skakade medlidsamt på huvudet. "David är en god människa men hopplöst alkoholiserad. Han har aldrig haft något egentligt syfte med sitt liv. Det är hans tragedi. Därför är han så omåttligt skrytsam av sig, som om han hela tiden måste bevisa för sig själv att han har ett egenvärde. Kanske hans räddning blir just att ta hand om kolleger i en ännu sämre sits än han själv. Det blir kanske hans livs mening." Och han var mycket tacksam för min upplysning att David bodde på hotell Pindaros vid Omonia. Ingen hade emellertid sett David mer efter Korint-festen.

forts. i nästa nummer.

Doktor Sandys demission

Innan vi reste till Indien hann vi få ett bittert brev av doktor Sandy, som vi inte kan återge helt och hållet; men den senare delen av brevet berättar varför han inte kan satsa på tibetansk medicin mot Aids:

"Nu är jag en gammal man som fyller 60 i sommar. Om jag fortfarande var 30 eller till och med 40 skulle jag resa direkt till Ladakh och inleda en ny karriär med att lära mig allt om tibetansk medicin, och jag skulle bli en pionjär och bota aids-fall och öppna nya vägar för världsläkarvetenskapen. Nu är det för sent. Jag är för gammal för att resa till Indien. Jag är för gammal för att riskera min trygghet, så jag stannar kvar i Europa, fortsätter att rädda enskilda narkomaner från Egeiska Havet, intrigerar vidare i öst-europeisk och framför allt turkisk politik så att den smeten blir än värre, och tar det lugnt, medan jag överlåter åt yngre kolleger med karriärmöjligheter ännu framför sig att ge sig ut på äventyret att bemästra den tibetanska läkarvetenskapen för att med den rädda världen från Aids. Jag kan avstå från den plikten med ålderns och erfarenhetens rätt, uppriktigt tvivlande på att mänskligheten är värd att räddas.

Hur säker jag än är på att tibetansk medicin är lösningen till Aids-problemet, så skulle ingen ta mig på allvar. Jag är bara en gammal whisky-doktor utan namn som förstörde min egen karriär för många år sedan. Mitt deltagande i striden skulle bara skada saken. Så berätta för dina vänner, att jag lämnar fältet fritt åt dem - mitt enda bidrag är min fullständiga visshet om att ha funnit reda på vart man ska vända sig."

Tibetansk medicin mot Aids har redan börjat appliceras i vissa buddhistiska länder, men Kina lär nog bli sist. Från Indien besvarade vi doktor Sandys brev och skrev bland annat följande:

"En större fara än Aids anser indiska läkare idag att är tillståndet i de tre stora städerna Bombay, Delhi och Calcutta. 'Böldpesten' i Delhi i höstas var inte någon böldpest utan en helt ny sorts farsot som inte förekommit tidigare. I bergen skrattar man åt slättlandets epidemihysteri och rycker på axlarna åt omvärldens skräck för de indiska farsoterna och vill få det till ren vidskepelse, men tyvärr är höstens epidemier i storstäderna enligt indiska läkare troligen något som kommer att upprepa sig varje höst och i ständigt accelererad allvarsgrad. Luften är så dålig i dessa mastodontstäder om 10-15 miljoner invånare, avgaserna är så giftiga då bara den absolut sämsta bensin används, och Indien får en halv miljon nya bilar i trafiken varje år. Dessa problem gör att man absolut inte har tid att befatta sig med Aidsproblem i Indien, utom på mycket lokala och avlägsna håll, som exempelvis i Sikkim."

Taslima Nasrin : Skammen

En mer modig och beundransvärd författarinna finns inte i världen idag än denna lilla bengaliska, född 1962, utbildad läkare, som för två år sedan kom ut med en av de bästa böcker som någonsin har skrivits i toleransens namn: *Lajja,* som den heter i sitt bengaliska original. Den är inte bara en protestbok. Själv kallar hon den en dokumentär roman, och vad som mest imponerar i denna skakande läsning är den överväldigande vederhäftiga faktadokumentationen, som ger romanen en kraft och konkret förankring i verkligheten som gör att dess innehåll inte kan ifrågasättas. Fullständigt nyktert och sakligt avslöjar hon hela vidden av den islamska mentalitetens fatala inskränkthet och blindhet utan att en enda gång höja rösten i en enda subjektiv mening.

Romanen dokumenterar en hinduisk familjs öde i det muslimska Bangla Desh, Östbengalen, författarinnans hemland. Stämningarna, omständigheterna och den yttre terrorn påminner skakande mycket om Gerald Greens berättelse "Förintelsen" om hur en judisk familj i Tyskland ständigt tvingas in i värre förnedringar för att slutligen gå under. I Bangla Desh slutar förföljelsen av den hinduiska minoriteten inte med förintelse, men väl ser sig hinduerna till slut tvungna till att utvandra till Indien, fastän de inte vill det.

Samtidigt är *"Lajja"* något mycket mer än bara ett toleransens underbart vältaliga manifest. Med sin oerhörda vidsynthet och starka vederhäftighet ställer hon Salman Rushdies skräproman "Satansverserna" långt inne i skuggan, och även andra antifundamentalister som Naguib Mahfouz (Egypten) och Aziz Nesin (Turkiet) framstår som rena klåpare mot denna lilla klarsynta dam. Hon är framför allt en underbar blomma av samma fantastiska kultur som gav oss Rabindranath Tagore, Ramakrishna, Vivekananda och hela Calcuttas sagolika humanism, som allt hör till samma bengaliska kultursfär som Taslima Nasrin. Hatten av, hela världen, för denna bedårande skriftställerska! Och det är i sanning en ära för Sverige att få ha henne som gäst under hennes svåra prövotid, som muslimerna i Bangla Desh ställt till för henne bara för att djävlas.

I nästa nummer : Dominique Lapierre (bland andra).

Senare böcker om Tibet

De två viktigaste böckerna om Tibet under de senaste tio åren är väl först och främst *John F. Avedons "In Exile from the Land of Snows"*, en bred episk och uttömmande skildring av hela omfattningen av den katastrof som Kinas ockupation av Tibet har inneburit för Tibets folk, samt den djärva journalisten Vanya Kewleys skildring av sitt livs viktigaste resa som hemlig reporter med filmkamera till många av Tibets katastrofplatser.

John Avedons bok är på sitt sätt den bästa bok som skrivits om Tibet sedan Heinrich Harrers "Sju år i Tibet". Dess spännvidd är bredare än någon annan Tibetboks, då Avedon inte bara belyser Tibets situation före ockupationen, ockupationsskeendet och alla dess tallösa fasor utan även tar upp enskilda öden, framför allt den tibetanske läkaren Tenzing Choedraks (- det var denna bok som Kim i första rummet rekommenderade åt doktor Sandy,) direkta dokumentationer av förhållanden i kinesiska koncentrations- och dödsläger, alla omständigheterna kring undersökningskommissionernas färder omkring i Tibet 1979-81 och de gripande resultaten av vad de fann, samt annat uteslutande ovärderligt autentiskt material från ofärdsåren 1959-79. Boken måste sättas bland de allra främsta för dem som vill veta något om Tibet. Här finns alla fakta koncentrerade.

Mot *Vanya Kewleys* omfattande reportageföretag kan man ha vissa kritiska invändningar. BBC hade aldrig tidigare satsat så mycket pengar på en enda journalists resa, och man visste ändå inte om hon skulle lyckas. Hon var likväl rätt häst att satsa på, och det visste BBC - hon hade erfarenheter som journalist från alla världens farligaste oroshärdar. Det mest chockerande med hennes företag var dock att hon fick tibetaner att uppträda framför kamerorna och vittna mot kineserna väl medvetna om att de riskerade livet. I Vanya Kewleys dokumentärfilm om Tibet skvallrar nunnor om hur de har blivit misshandlade av kineserna, bönder berättar om hur kineserna kalhuggit alla deras skogar utan att plantera ett enda nytt träd, munkar visar upp bakgårdar fulla med skräp som består av statyer ur tempel som kineserna slagit sönder, och annat sådant. Vanya Kewley försvarar sitt tilltag att riskera alla dessa enskilda personers liv genom att filma dem med att de ville det själva - de ville gärna riskera sina liv om deras vittnesbörd bara blev känt för världen.

Fördelen med Vanya Kewleys film och ännu bättre bok är att allt dess material är exakt - ingenting kan ifrågasättas. Allt är taget direkt från verkligheten. Exaktheten i alla Vanya Kewleys uppgifter gör dem mera värdefulla än några tidigare uppgifter från Tibet.

Så riskerade hon också livet själv för att få dem. Hennes resa var en mardrömsresa från början till slut, hon måste hela tiden gömma sig och fly vidare utan rast eller ro, hennes hälsa blev allvarligt lidande, och den kanske värsta detaljen i hennes bok är när hon efter outsägliga strapatser och en oändlig tid utan tillgång till hygien får se sig själv i spegeln på ett hotell i Chengtu och bryter samman inför den uppskakande bild av sig själv hon får se.

Det hör till saken att Vanya Kewley passade utmärkt in i den stora traditionen - hon var av ungefär samma kroppsstorlek som Alexandra David-Néel (1868-1969, 156 cm lång,) och hennes far var själv en gammal tibetolog med särskild förkärlek för det heliga berget Kanjenjunga. Vanya Kewley är katolik.

Mary Craigs bok *"Tears of Blood"* är mera tveksam. Boken bygger nästan helt på Avedons och Kewleys redan publicerade uppgifter och nöjer sig med att upprepa

dessa för att bara komma med något nytt i den detaljerade skildringen av kravallerna i Lhasa under slutet av 80-talet. Dessa avslutande kapitel är det enda ovärderliga med Mary Craigs bok, vars titel anspelar på en tibetans utlåtande inför de högtidliga festligheterna i Lhasa i maj 1991 till 40-årsfirandet av kinesernas ockupation av Tibet: "Snarare än festlig yra och glada skratt vore tårar av blod rätt sätt att fira denna dag på." Mary Craig framhåller även det tibetanska ordspråket: "Om du brinner invärtes, så släpp aldrig ut någon rök," som kännetecknande för den tibetanska mentaliteten att (i likhet med Amerikas indianer) till varje pris bibehålla självbehärskningen.

Två andra intressanta böcker må framhållas i detta sammanhang. Den ena är David Patts *"A Strange Liberation"*, där han dokumenterar två tibetanska öden under tjugo års fångenskap i kinesiska fång- och dödsläger. Det första, den underbara damen Ama Adhes skildring från Kham, är särskilt värdefullt genom sin otroliga överlevnadsprestation med definitiv seger som förverkligat slutmål, en seger mot alla odds men med ett enskilt liv triumferande över hela den samlade kinesiska kommunismens ondskas alla fåfänga ansträngningar att krossa det.

David Patt, som är buddhist, inleder sin bok med att framhålla tio onekliga sanningar om Tibet:

1. Tibet hör varken till Kina, Indien, Burma, Nepal eller något annat land utan bara till sig själv.

2. Tibetanerna är inte kineser. Som folk är de helt särpräglade och har mest gemensamt med Navajo- och Hopi-indianerna i Arizona.

3. Tibet är ett historiskt självständigt land som ej bara erkänts av Kina utan ibland till och med betalats tribut till av Kina.

4. Det tibetanska språket har ingen släktskap alls med kinesiskan.

5. Buddhismen är så grundläggande för det tibetanska folkets mentalitet, att ett försök från kinesernas sida att krossa buddhismen måste anses som ett försök att mörda en civilisation.

6. Den tibetanska buddhismen är indisk och inte kinesisk.

7. Kineserna försökte aldrig befria Tibet. Deras "befrielse" var i stället en eufemism för att krossa den tibetanska kulturen, civilisationen och folket.

8. Dalai Lama är Tibets enda ledare och erkänd som sådan av alla tibetaner inom och utom Tibet.

9. Vetenskaplighet och materialism bringar ingen lycka eller frihet.

10. Tibets överlevnad som folk och nation beror av dig och mig.

Efter denna utomordentligt vältaliga introduktion, där dessa tio punkter belägges, träder David Patt tillbaka för att låta sina båda tibetaner träda fram med sina öden.

En annan som lärt sig mycket av Tibet är danskan *Helena Norberg-Hodge*, som hörde till de första västerlänningar som kom till Ladakh och lärde sig ladakhernas språk. Ladakh, som är det västligaste Tibet i nordligaste Kashmir, blev sedan hennes andra hemland där hon vistas årligen under sommarhalvåret. Ladakh är den enda del av Tibet som ej har förstörts av kineserna men hotar i stället att förstöras av turister, då det är exotiskt och lättillgängligt i nordligaste Indien. Hon känner den ladakhiska kulturen kanske bättre än någon annan och är en ovärderlig förkämpe för rätt miljövård - hennes organisation *"Ladakh Ecological Development Group"* fick 1986 det alternativa nobelriset. Hon ska fylla 50 år nästa år och kom till Ladakh första gången som 29-åring.

1981 öppnades Lipu Lekh, passet mellan Tibet och Indien, dörren för den gamla indiska pilgrimsleden till Kailas, som varit stängd sedan 1959, och indiska pilgrimer började genast begagna den. Bland de första nya Kailas-pilgrimerna var *doktor Swamy*, som skrev en bok om vad han fann på sin pilgrimsfärd med bilder. Alla kloster omkring Kailas och Manasarovar låg i ruiner efter kinesernas omsorgsfulla förstörelse, men den verkligt glädjande nyheten med doktor Swamys resa var att han fann Swami Pravananda ännu vid liv 88 år gammal, Kailas-experten framför alla andra. Han träffade Swami Pravananda i Pithoragar, och ehuru den gamle helige mannen gladdes över att pilgrimer ånyo nu kunde bege sig från Indien till det heliga Kailas, trodde han inte att kineserna skulle släppa honom själv över gränsen, då han visste för mycket både om landets geografi och om kineserna.

Men att Swami Pravananda ännu levde efter att ingenting hörts om honom på fem år var bara det en glädje större än hela Kina, och när vi nu reser till dessa trakter skall vi även besöka Pithoragar och forska i hur Swami Pravananda eventuellt slutade sitt liv.

Några extra notiser om tibetansk medicin

Doktor Tenzing Choedrak, Dalai Lamas personliga livläkare både före 1959 och efter 1980, vars historia berättas av John F. Avedon i *"In Exile from the Land of Snows"*, finns tillgänglig också i en mindre bok av honom själv som heter *"Seventeen Years in Chinese Prison"*, förlaget Spearhead, New York 1981.

En av grunderna i den tibetanska läkekonsten är pulsdiagnostiken. Att lära sig detta kräver ett års utbildning, då pulsen tas på sex olika sätt och kräver den finaste tänkbara känslighet. Den tibetanska kirurgin övergavs på 800-talet när det en gång hände att en patient dog under en operation. All medicin utgöres av örter som växer högst upp i Himalaya.

Tibetansk fredsmarsch Delhi-Kathmandu-Lhasa

Den går av stapeln i Delhi den 10 mars. Den är samtidigt den största av alla tibetanska demonstrationer mot kinesiskt förtryck, och avsikten är att väcka hela världens uppmärksamhet. De flesta som går med i marschen kommer väl fram till Kathmandu, men sedan vet man inte vad som händer vid den av kineserna massivt bevakade gränsen. Tyvärr måste man räkna med en del offer under vägen. Mycket tyder på att denna fredsmarsch, som äger rum varje år, blir mer omfattande och

betydelsefull i år, då man ej vet vad som pågår i Peking i och med Deng Xiaopings långsamma bortgång.

Himalayaturer, del 1 : *Dharamsala*

Resans rutt: Delhi - Dharamsala - Manali - Simla - Mussoorie - Rishikesh - Joshimath - Naini Tal - Almora - Kausani - Pithoragarh - Darjeeling - Kalimpong - Gangtok - Bodhgaya - Agra - Delhi.

Tid : Fyra veckor. Total kostnad: 9000 kronor.

Aeroflot var mycket imponerande. Flygmaskinen för 76 passagerare erinrade med sina broderade gardiner och sina blommiga fåtöljer mest om ens första flygningsförsök i propellerplan mot slutet av 50-talet. Charmen var gudomlig - man slapp både påtvingade videofilmer, påträngande högtalare utom all annan hemsk modern underhållning som alla moderna flygplan gisslar och hjärntvättar sina passagerare med, som om det var en given sak att dessa skulle tycka att det var roligt, och kaffet fick man serverat ur gedigna kaffemostrar som om det verkligen både kokats och klarerats direkt över öppen eld.

Värre var den hypermoderna Bresjnevsovjetiska flygplatsen Sjeremetjevo vid Moskva (som uppkallats efter en av de generaler som besegrade Karl XII), ett mastodontkomplex i betong och funkisstål för alla mänskor att känna sig små och förskrämda i. Dess märkligheter var många. Gick man runt i terminalen fann man sig snart vid exakt samma *Tax Free Shop* som redan ganska nyligen passerats, varvid man fick illusionen att man måste ha gått runt hela det oöverskådliga komplexet. Det hade man emellertid inte alls. Det var bara så att terminalen hade två *Tax Free Shops* som var helt identiska med varandra. De markerade båda strängt sina öppet-tider med att på plakat för ingången deklarera, att affären skoningslöst stängdes för dagen klockan 18. En annan skylt deklarerade lika tydligt att affären hade nattöppet från klockan 18 till klockan 07, då affären ovillkorligen stängdes, för att åter öppna för dagen klockan 07.00. Ryskt system, outrannsakligt i sin logik.

Där fanns också en märklig restaurang. Den var utbredd över större delen av övervåningen, där fanns hundratals bord med vita dukar och vackert vikta vita servietter, men något kök syntes inte till, och inte en lampa var tänd. Hela restaurangen var totalt mörklagd, och det var terminalens enda riktiga restaurang.

Ej heller kunde man få mat. Först måste man mot uppvisande av biljett få en blå kupong av en kassörska på ett annat våningsplan. Sedan fick man full middag med två rätter och dryck gratis. Dessa rätter bestod mest av ljummet vatten. Förrätten var så kallad borsjtjsoppa (som mest smakade vatten) med komprimerade köttklimpar som genom sin benhårda seghet hade förstört ens tandprotes om man haft någon sådan; och huvudrätten bestod av överkokt ris (mest vatten) med sås (mest vatten) och ett slags stekbit som var tämligen vattnig. Men det var ändå en full gratis middag, och mineralvattnet (*"Moskovskoje Voda"*, ej Vodka) gick faktiskt att dricka.

Aeroflot upphörde dock inte att förvåna. Ett större plan Moskva-Delhi bestod av fyra salonger med högt till tak och breda, blommiga fåtöljer - det enda som fattades var kristallkronor i taket.

Det märktes även att passagerarna trivdes. De flesta var skandinaver på väg till semestermålet Bangkok, och de inledde med hjärtans lust sina orgier redan på planet. En fem timmars väntan i Moskva firade de med skördar från *Tax Free*, som

nogsamt tömdes lagervis, med den påföljd att flera fick svårt att hinna med Delhi-planet och komma vidare - en kom i sista minuten. I röksalongen låg de i drivor och gottade sig medan man fick såga sig genom röken.

Kort sagt - Aeroflot var en imponerande succé.

Delhi var däremot lika kaotiskt som vanligt. Vi misslyckades med att genast ta oss från staden medan i stället alla tänkbara turistfällor knep oss. Tryggheten infann sig först när vi äntligen satt på tåget mot norr sent på kvällen efter att ha växlat, gjort av med och avhändats £342 per person (2 st.) vilket var betydligt mer än halva reskassan. Sådant får man räkna med i Delhi om man begår misstaget att stanna där. I gengäld fick vi två sevärdheter bara för att få tiden att gå - ett av de sista betydande monumenten från Moghultiden, Safdarjang från 1700-talet, en blek ättling till Taj Mahal och i förfallet skick utan vatten i spegeldammarna; samt det prunkande Krishnatemplet Laxmi Narayan från 1938, en smärre stad av tempelbyggnader och skulpturer, pinsamt erinrande om en överdekorerad och -belamrad katolsk praktkyrka i Italien. Indien och Italien ligger inte långt från varandra mentalitetsmässigt.

Efter denna utmattande dag i Delhi kunde man för första gången under resan sträcka ut sig och sova i nattåget mot norr. Därmed var man på säkra sidan, och resan till Dharamsala gick smärtfritt. Att Dharamsala blev den första huvudpunkten på programmet var mycket lyckligt. Ingen av oss hade varit där förut, och upplevelsen blev överväldigande för båda. Vi blev mycket väl emottagna och fick genast plats på *Loseling Guest House*, ett rent och snyggt tibetanskt värdshus med extra värme och varmvatten för 190 rupier natten per dubbelrum (50 kr).

Dharamsala är i sig självt inte så intressant som det lilla tibetanska bergssamhälle McLeod Ganj, som byggts upp 500 meter längre upp mot bergen. Här har Dalai Lama sitt residens, sin exilregering med hela administrationen, det världsberömda och unika buddhistiska biblioteket (i områdets vackraste byggnad), vars huvudmaterial består av handskrifter räddade från Tibet, och sitt "lilla Lhasa". Staden i sig är liten med bara ett enda kvarter, varifrån andra gator utgår i olika riktningar. I detta lilla kvarter finns även ett litet "Jokhang" med ett litet "Barkhor" (katedralen i Lhasa med bönehjul och kringvandring).

Vår kontaktperson var en äldre dam, som i många år samarbetat med Dalai Lama, men som visade sig vara mycket svår att få tag i. Efter många om och men fann vi hennes lilla hus med varningen utanför: "*Strict Retreat!* Får endast störas av mycket allvarliga skäl och endast 4.30-5 på eftermiddagen." Vi lämnade ett skriftligt meddelande och skulle just avlägsna oss, när hon öppnade dörren.

Hon var en smärt äldre dam med något stramt över sig och verkade skärrad över att ha blivit störd men unnade oss i alla fall en halv timmes konversation. Vad som var oroväckande var att varken hennes brev hade nått Sverige eller mina brev henne. För övrigt var hon rena informationscentralen och visste allt om alla. Dalai Lama satt själv i *retreat* efter sin senaste resa till Goa, varför det knappast skulle vara någon god gärning att störa honom. Han skulle just avsluta sin femte 12-årscykel och inleda en ny, och vid sådana trösklar i livet är det enligt buddhismen värt att ta det försiktigt.

En annan informationscentral, som Joyce rekommenderade, var en viss typ på restaurang Shangri La, som också visste allt om vad som pågick och som var en utmärkt rådgivare i politiska ting. Det verkar som om allt tibetanskt förbereder sig inför att ta "det stora språnget" inför Deng Xiaopings efterlängtade demission. Som vår *lady* sade: "*Tibet is ready,*" - underförstått att ta över sitt eget land.

Kinas officiella hållning är att Tibet borde låta sig nöjas med bara 1400 kloster (mot 6259 före den kinesiska ockupationen) och bara 34000 munkar (mot en dryg halv miljon före 1959) och hotar med repressalier om den tibetanska religionen och klosterväsendet hotar att växa ut över denna ram. Kina har officiellt förbjudit innehav av bilder på Dalai Lama i Tibet. Innehav av sådana bilder betecknas som samhällsomstörtande verksamhet.

Dharamsalavistelsen fick en plötslig och otrevlig vändning i och med att min mage resolut vände sig ut och in av okänd anledning. Vi höll oss till lagom mat, drack inte vatten och företog oss inga extravaganser, och likväl blev jag våldsamt sjuk medan Tony förblev frisk. Det var direkt efter kvällsmiddagen den andra dagen som jag knappt befann mig ute på gatan förrän kväljningarna och explosionen kom. Ett andra anfall kom halv 5 på morgonen då jag åtminstone kunde kräkas utom synhåll på toaletten. Anledningen är som sagt outgrundlig. Min teori är, att efter mötet med Joyce Murdoch tog jag in så starkt hela *retreat*-andan att kroppen omedelbart tog i tu med en ordentlig självrensning. Jag blev svag, men den gjorde gott.

Dharamsala är även framför allt de långa promenadernas paradis. Dessa är otaliga och kan varieras i oändlighet. Den kanske vackraste är *kora*-turen runt och nedanför klostret, i synnerhet om man av okunskap råkar ta den åt fel håll.

Ett annat fenomen i Dharamsala var dess fågelvärld. Där vimlar av korpar, och ständigt kretsar det rovfåglar av allehanda slag över byn - falkar, örnar och gamar. Att korparna var så oerhört mångtaliga stack en i ögonen, i synnerhet om man hade erfarenhet av andra platser med osedvanlig korpdominans, såsom Londons Tower, Warszawaghettot och Masada. Legenden vill få det till att korpar är själar av martyrer. Dharamsala är ett lyckligt samhälle, och det kanske enda som erinrar om allvaret och tragiken i tibetanernas historia är de över Dharamsala ständigt hängande och vakande osaliga korparna.

Som avslutning på denna inledning en episod i Mandi. Bussen från Dharamsala till Manali stannade där vid midnatt för en längre paus. Mitt bland ett gäng indier låg en flicka från Finland och frös i den iskalla natten. Konversationen blev animerad, och det skojades mycket. Till slut bad mig indierna sjunga en sång för dem. Till den frysande Marjas ära blev det *"Haistakaa te huilu"*, en finsk humoristisk kuplett som bara finnar kan förstå och ha glädje av. Det förekommer en bristfällig svensk översättning:

"Dra åt helvete ni alla
i denna blåsorkester,
staben först och sedan
ni andra också med;
för min bäste vän har tagit
min fästmö ifrån mig,
jag fryser, och dessutom har jag
sk-brådska."

Översättningen ger rättvisa åt sakinnehållet men inte åt mentalitetsfärgen. Marja hade varit i Indien i tre månader utan att ha hört ett ord finska, och så kommer det mitt i natten i Mandi en svensk-italienare och sjunger *"Haistakaa te huilu"* för henne. Hon uppskattade det mycket.

(Forts. i nästa nummer.)